

2018, No 1–2, 200–203

КАК СЕ ОВЛАДЯВА ВТОРИ ЕЗИК? В ТЪРСЕНЕ НА ОТГОВОРИТЕ ...

Юлияна Стоянова. *Овладяване на втори език: проблеми на теорията и практиката*. Littera et Lingua Series Dissertations 2014, № 6. (София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“). <http://slav.uni-sofia.bg/naum/lilseries/diss/2014/6>

Юлияна Стоянова е една от знаковите фигури в българската психолингвистика. Тя посвещава научните си търсения на проучването на проблеми, които впечатляват както със своята широта и разнообразие, така и с полезността си за теорията и за практиката. В палитрата от актуални и значими теми като обединяващо звено винаги се открояват обаче проблемите на българския език, разработени от авторката компетентно и многоаспектно в контекста на най-новите постижения на съвременната хуманитаристика.

Социално значими за съвременното глобализирано общество са проблемите на многоезичието, което ги

поставя непрекъснато в центъра на научни търсения и дискусии, свързани с различни области на теорията и практиката. При това търсенето на решения на въпросите за *овладяването на втори език* често довежда до пораждаване на митове и неадекватни импровизации.

В този контекст рецензираната монография на Ю. Стоянова може да се оцени като полезен принос, тъй като научното поле, познато като „овладяване на втори език“ (Second Language Acquisition), е представено както в плана на динамиката на развитие от създаването му в средата на миналия век до наши дни, така и в плана на дискусия, екстраполирана в съществуващите теоретични постановки и емпиричните изследвания, които са в такава степен противоречиви, че не предлагат „окончателни решения“ или „истини от последна инстанция“. Адекватно обяснение на тази особена динамичност и неустановеност на коментираното научно поле авторката намира, от една страна, в относително краткия период на съществуването му, а, от друга страна, в голямата сложност на самия обект на изследване, който предполага широка интердисциплинарност на проучвателския подход. Във връзка с това се поставя въпросът за компетенциите на самия изследовател, който се е посветил на

изучаването на този обект – той (по думите на авторката) „трябва да има познания не само в областта на лингвистиката и лингводидактиката, но и на психолингвистиката, социолингвистиката, когнитивната психология, психологията на личността, социологията, неврологията“ (с. 7).

Целта на коментиранията книга е не просто да даде представа за научното поле „овладяване на втори език“, а главно да впише в тази проблематика овладяването на българския език като втори или чужд. С потопяването в тази сложна интердисциплинарна област авторката прави опит да хвърли светлина върху процесите, лежащи в основата на ученето на всеки един език след първия (родния), като потърси отговор на въпросите: *Как се овладява всеки един език, който учим след родния? Как учещите създават нова езикова система посредством (сравнително ограничените си) контакти с втория език? Какво се научава и какво не се научава от втория език? Защо повечето от учещите втори език не успяват да достигнат онази степен на владееене, която са достигнали на родния си език?* Към тях Ю. Стоянова добавя и друг отделен кръг въпроси, свързани с характера на хипотезите, които учещите си създават (съзнателно или не) относно правилата на втория език: *Тези правила подобни ли са на правилата в родния език или са по-скоро като правилата на овладявания език, или се формират правила, които не са нито като в родния, нито като във втория език? Съществуват ли модели, които са еднакви у всички учещи, независимо от родния им език?*

В книгата обаче не просто е регистрирана лавината от изследвания в областта на овладяването на втори език, излезли от 60-те години на ХХ в. досега по пътя на описателното проследяване на разширяването на техните теоретични рамки, методология и обхват. Това е само фонът, на който авторката откроява доминиращия в множеството приноси англоцентризъм, в който е заредена сериозната опасност от „превърщането на останалите ези-

ци в „невидими“ или трудно различими „сенки“ на английския“ (с. 6). Поради това рецензираната книга в действителност е много навременна и полезна за българските изследователи, за които е важно не само да познават рецепцията на идеите и практиките, възникнали в научната парадигма на „овладяването на втори език“, но и да успяват да разграничават универсалното от типологичното и езиково специфичното в нея, за да са в състояние да прилагат върху усвояването на българския език като втори или чужд във и извън България постиженията на световната (главно англоезичната) теория и практика.

В книгата е показано отлично познаване на чуждата традиция в изучаването на проблемите на овладяването на втори език, свидетелство за което е приложеният солиден списък със заглавия. Същевременно обаче са представени и областите от това научно поле, разработвани и в България, като са отбелязани важни проучвания, посветени на овладяването на българския като втори или чужд, като е обърнато специално внимание и на контрастивната лингвистика, *анализа на грешките и методиката на чуждоезиковото обучение.*

Безспорни достойнства на изследването са изключителната информативност, балансирана от стройната композиция и добрата четивност на текста, високият професионализъм, намиращ израз в дискуссионното, отворено представяне на информацията.

Разработката започва с увод, в който кратко и стегнато са формулирани поставените цели и задачи, мотивирани са адекватно изборът на темата и нейната актуалност. Очертани са проблемите, които ще се обсъждат, както и контекстът, в който ще бъдат разгръщани по-късно в текста. Изложението на информацията е тематично организирано в шест глави с различен обем. Рубриката „Библиография“ включва 262 заглавия: 217 на английски и немски и 45 на български език.

Първата глава е посветена на езика като обект на овладяване. Езиковите равнища и единици са описани в

термините на лингвистиката. Те са интерпретирани обаче не само като част от метаезиковото знание на филолога, но и през лингвистичната компетенция на „наивните“ носители на езика. Знанието на езика като система обаче не е достатъчно за адекватното му използване в реални контексти. Именно поради това последният параграф на тази глава разглежда знанията за прагматиката на езика, т.е. комуникативно-прагматичната компетенция на говорещото лице, която включва знание за условията за успешна употреба на речевите актове. Привлеченият в главата илюстративен материал е извлечен от българския език, тъй като книгата е насочена предимно към български читатели.

Във втората глава са уточнени и систематизирани ключовите понятия, които се използват при изследване на овладяването на втори език. Някои от тези понятия са свързани помежду си, затова са представени като взаимно допълващи се (например овладяване и учене, втори и чужд език), други са не само дефинирани и обяснени, но и разгледани в развитие, доколкото това улеснява и подпомага разбирането им (овладяване и учене, междинен език). В тази глава са подбрани ключови понятия, необходими за подготвянето на читателя за навлизане в по-нататъшното изложение на тази книга, което е неизбежно съпроводено от появата и на други понятия.

Третата глава е посветена на проблемите, свързани с най-ранните стадии в овладяването на първия език като основа за по-нататъшното езиково развитие, включително за овладяване на втори език. След като очертава основните теоретични подходи към проблемите на езиковата онтогенеза, авторката предлага кратко описание на ранното детско езиково и комуникативно развитие, разгърнато в светлината на основополагащите теоретични принципи на конструктивизма и функционализма ([1], [2], [3], [4], [5] и др.), според които езиковата онтогенеза се осъществява като неотделима част от взаимодействието на детето с околната среда и протича успоредно с

познавателното му развитие.

В тази глава е представен своеобразен модел на ранното детско развитие, в който отчетливо се обособяват доезиков (подготвителен) период и същински стадии на езиково развитие. Отделено е специално внимание както на условията, така и на самия процес на овладяването на езика, в хода на който авторката откроява постиженията, свързани с нарастването на броя на думите в детските изказвания, с усложняването на синтактичните конструкции, с овладяването на морфологичните парадигми, с фонологичното развитие, с развитието на комуникативно-прагматични умения и дискурсна компетентност. Поставя се също така и проблемът за необходимостта от присъствието на „негативни данни“ в речта на възрастните към малките деца.

В изследователския фокус в тази глава попадат специфични за детския език феномени като свръхгенерализацията и детските оказионализми, които се интерпретират в термините на психолингвистиката като доказателство за творческата природа на усвояването на езика, доколкото те „отразяват не толкова неуспешното научаване на дадени езикови единици, колкото успешното прилагане на познавателни стратегии към входните езикови данни“ (с. 38).

В четвъртата глава билингвизмът и мултилингвизмът се разглеждат като резултат от овладяването на два или повече езика. Представени са дефинициите на най-често обсъжданите видове билингвизъм, засегнат е въпросът за т.нар. наследствени езици, за билингвалното овладяване на първи език. Накратко се обсъжда промяната в нагласата спрямо билингвизма след 60-те години на XX в.

В петата глава проблемът за взаимоотношенията между процесите на овладяване на първи и на втори език се разглежда в два основни аспекта: единият подчертава сходствата, а другият поставя акцент върху различията. Да се приеме или отхвърли единият или другият аспект е до голяма степен въпрос на убеждение, на

предпочитан подход към интерпретиране на фактите, тъй като във фактите можем да открием както прилики, така и разлики. Дискутират се основанията за възникването и по-нататъшното съществуване на хипотезата, която приема за водещи приликите и до голяма степен се стреми да омаловажи разликите – т. нар. хипотеза за идентичността. Значително място е отделено и на ролята на възрастта за овладяването на втория език, като се обсъждат и най-често предлаганите обяснения на тази роля.

Шестата глава е посветена на две от най-дискутираните теоретични направления в научната парадигма „овладяване на втори език“: хипотеза на контрастивния анализ и анализа на грешките. Тяхното интензивно развитие между 50-те и 70-те години на миналия век и последвалото разочарование от тях всъщност води не до отхвърлянето им, а до тяхното преосмисляне и обогатяване с нови идеи. Като пряк израз на този процес авторката на книгата представя разширения модел на съпоставителен анализ, разработен от българския езиковед Андрей Данчев.

Монографията на Юлияна Стоянова „Овладяване на втори език: проблеми на теорията и практиката“ е предназначена за разширяването на теоретичните и практически компетенции на специалисти от различни области и е полезно четиво както за опитните учени, така и за студентите и докторантите, за родителите и практикуващите учители, а и за всички останали хора, за които проблемите на езиковото усвояване съвсем не са чужди. Тя запълва една сериозна празнина в нашата учебникарска тра-

диция, която е свързана с факта, че за повече от 60 години интензивно преподаване на български език на чужденци в специализираните институти и центрове, съществуващи към редица университети у нас, досега не е издадено цялостно и систематично методическо пособие, което да се използва при подготовката на преподавателски кадри в областта на преподаването на български език като чужд. В този смисъл коментираният труд представлява важен практико-приложен принос и ще служи като навременно, необходимо и полезно учебно помагало.

Литература

- [1] – Bates, E., MacWhinney, B. *Functional Approach to Grammar*. In Wanner, E. & Gleitman, L. R. (Eds.). *Language Acquisition: The State of the Art*. Cambridge, Cambridge University Press, 1982, pp. 173–218.
- [2] – Bates, E., Bretherton, I., Snyder L. *From First Words to Grammar: Individual Differences and Dissociable Mechanisms*. Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
- [3] – Clark, E. V. *First Language Acquisition*. (4th printing). Cambridge University Press, 2005.
- [4] – Halliday, M. A. K. *Learning how to mean. Explorations in the Development of Language*. London, Edward Arnold, 1975.
- [5] – Tomasello, M., Slobin, D. I. (Eds.). *Beyond nature-nurture: essays in honor of Elizabeth Bates*. Mahwah, New Jersey, Lawrence Erlbaum, 2005.

ВЕЛКА ПОПОВА

Шуменски университет

„Епископ Константин Преславски“

✉ v.popova@shu.bg